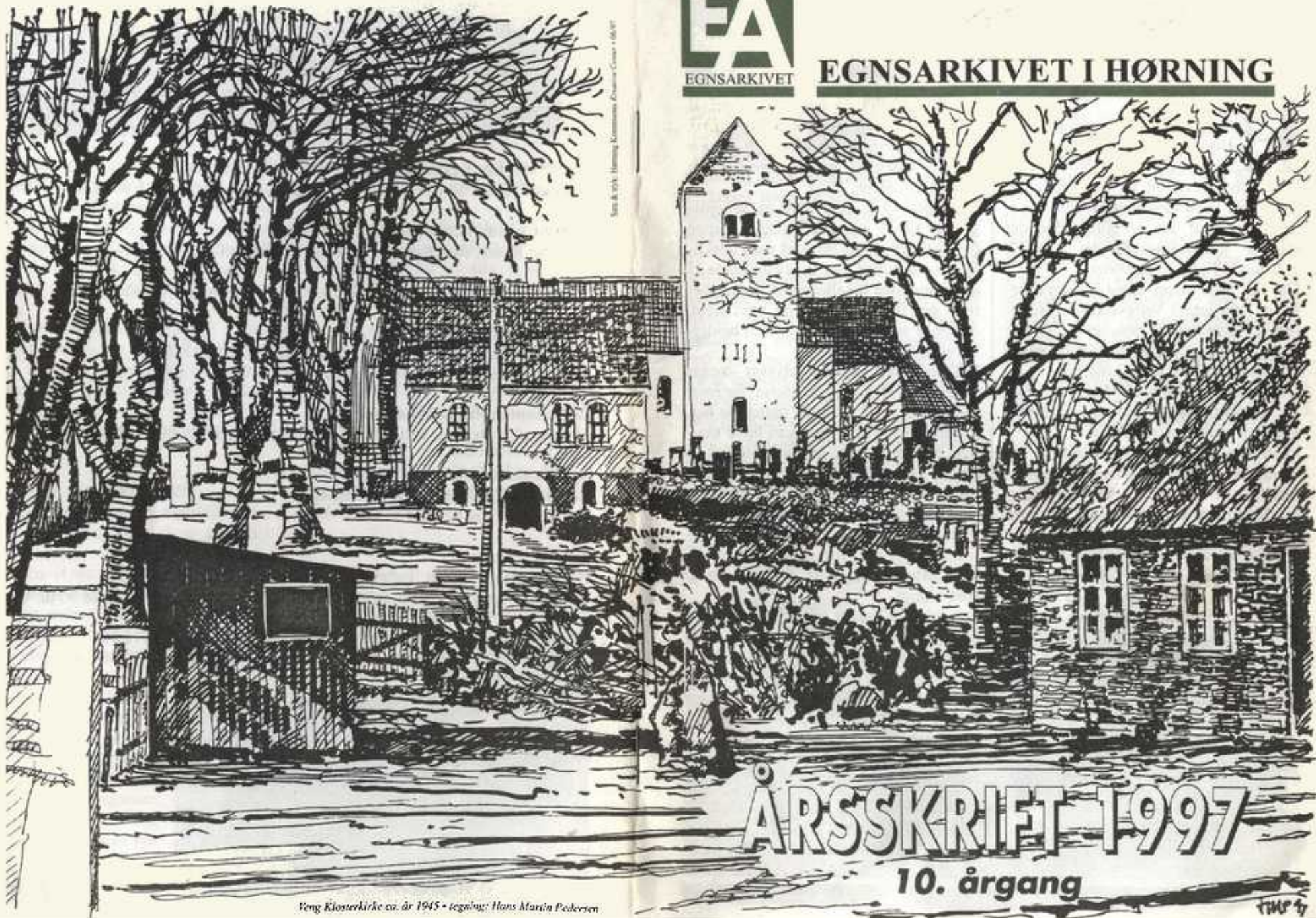

EGNSARKIVET I HØRNING

År 1874 - Høring Kommunes Omskrifter - S. 108

ÅRSSKRIFT 1997

10. årgang

Veng Klosterkirke ca. år 1945 • tegning: Hans Martin Pedersen

FMP 4

Forord

Her i 1997 har Egnarkivet i Hørning kommune eksisteret i 25 år. Jubilæet er blevet markeret med reception for kommunalbestyrelsen, støtteforeningens bestyrelse, medlemmer af den arbejdsgruppe der startede indsamlingsarbejdet i 1972, plus nogle få andre personer.

Der har også været åbent-hus arrangement, som især i Veng-arkivet resulterede i rigtig mange besøgende. Det er dejligt at se, at der er så stor interesse for lokalhistorie i vores kommune.

Citater er taknemlige: Man vælger et der passer til situationen, og et Grundtvig-citat er helt på sin plads:

»Uden rødder - ingen fremtid!«

I anledning af jubilæumsåret søger vi lidt tilbage i tiden. I 1962 blev Blegind-Hørning kommune lagt sammen med Adslev-Mesing kommune, og i 1970 kom så den landsdækkende kommunalreform, som resulterede i, at også Veng sogn kom med i den nuværende Hørning kommune.

Allerede 2 år efter begyndte daværende skoleinspektør og medlem af kommunens kulturudvalg *Charles Andersen* det indledende arbejde med opsamling af lokalhistorisk materiale. Der var i

forvejen samlet en stor del på privat initiativ af *viceskoleinspektør Erik Jensen, Hørning, redaktør N. Bach Jensen, Hørning, og overlærer Peter Friis Kristiansen, Veng.*

I februar 1972 samledes en arbejdsgruppe på 19 personer, denne gruppe blev gennem tiden udvidet med adskillige medlemmer. Der er stadig nogle af de oprindelige lokalhistorisk interesse-rede der følger arkivet på nært hold. Andre er selvsagt faldt fra, men heldigvis er nye kommet til.

I Egnarkivet er vi selvsagt meget afhængige af folks forståelse for, hvor vigtigt det er, at aflevere materiale her. Sådanne »afleveringer« kan have utallige former, og det er helt umuligt at nævne alle de forskellige arkivalier vi har. En ting som har stor betydning er slægtshistorie og personlige papirer, men også kirkebøger og folketællings-liste er vigtige, for at kunne gøre et lokalhistorisk arkiv så fyldestgørende som muligt.

Selvfølgelig kan et arkiv ikke bestå af arkivalier alene. Der kræves nogle rammer, der kræves nogle hjælpemidler - og nogle til at betjene dem. Det faste personale består for tiden af en lønnet arkivar 14 timer om ugen, en

ulønnet arkivar og en langtidslidig kontormedhjælp. Vores faste rammer er kælderlokaler henholdsvis et på Veng fællesskole og et på Højboskolen i Hørning. Her har vi vores teknik: 2 computere, kopimaskine, microfiche-skærm, affotograferingudstyr, båndoptagere og almindeligt kontorinventar.

Et længe næret ønske har været at få nogle større og lettere tilgængelige lokaler. Der forsvinder jo aldrig noget fra samlingerne, tværtimod vokser behovet for opbevaringsplads - langsomt men sikkert. Større effekter har vi måttet sige nej til på grund af pladsmangel, og hvad adgangsvejene angår, ved vi at trapperne har afholdt gæster fra at komme her. De daglige ledere i arkivafdelingerne lægger et stort arbejde i registreringerne, men selvfølgelig også i det opsøgende arbejde og i besvarelse af spørgsmål. Vore trofaste gæster bidrager med en mængde viden, og mange har stillet sig til rådighed, når arkivets egne oplysninger ikke slår til.

Der kommer forespørgsler fra alle dele af landet, og til daglig bliver arkivet »brugt« af skoleelever, lærere, journalister, slægtsforskere og mange andre interesserede. Siden 1984, har Egnarkivet haft en støtteforening. Den er virkelig til stor hjælp, for der er altid velvillig opbakning fra bestyrelsens side, både økonomisk og arbejdsmæssigt.

Gennem de 25 år har Egnarkivet formået at placere sig i folks bevidsthed, så den oprindelige tanke med at bevare

lokalhistoriske værdier er blevet til virkelighed.

En af de ting, der har været med til at udbrede kendskabet til arkivet, er uden tvivl vores hustandsomdelte årsskrift. Denne publikation har *10-års jubilæum i år og har hvert år haft en lokalitet som hovedtema.* Vi har snart gennemgået alle kommunens landsbyer og Hørning, så fremtidige numre vil blive brugt til at beskrive vores kommune på anden led. Tiden fremover kan vi kun spå om, men når vi sammenligner os med andre lokalhistoriske arkiver, kan vi se, at vi er godt stillet, hvad angår opbakning fra alle kanter.

Her i Hørning kommune har vi et stort og velfungerende Egnarkiv, og lad os håbe, at det fremover vil blive lige værdsat, som det er blevet ind til nu.

*Bodil Sørensen
formand*

*Nedenstående foto af arkivstyrelsen april 1997.
Stående fra venstre: Svend Kandegaard Olsen,
Bent Meyer, Martin Jeppesen.
Siddende fra venstre: Anhelise Jensen og
Bodil Sørensen*

Egnarkivets Årsskrift 1997

postomdeles til alle husstande i Hørning kommune - oplag: 3500 eks.

Produceret med støtte fra »Støtteforeningen til lokalarkivet i Hørning Kommune«.

Omslagsillustration: Veng Klosterkirke, ca. år 1945 • Tegning: Hans Martin Pedersen

Sats & tryk: Hørning Kommunes Kreative Center • juni 1997

Egnsarkivet gennem 25 år

Følgende er en gennemgang af Egnsarkivets historie indtil nu. Teksten og de ledsagende billeder fortæller om store og små begivenheder og nogle af de personer, der har sat sit præg på arkivet gennem tiden.

Ellen Riisberg overrækker Erik Jensen og P.C. Nørgård en pengegave - tiltænkt Høring Kirke ved indkøb af ny kirkeklokke. (1972)

1972 D. 28. februar besøger en arbejdsgruppe Solbjerg Egnsarkiv, og på samme møde drøftes en formålsbeskrivelse, vælges en leder, udarbejdes en forretningsorden og arbejdsopgaverne fordeles. Følgende havde tilmeldt sig til en arbejdsgruppe: Ole K. Leth, Ellen Riisberg, N. Bach-Jensen, P. Friis Kristiansen, Karen Inger Rasmussen, Erik Jensen, Kaj Kristensen, Bent Meyer, N.A. Hougaard Nielsen, Georg Rasmussen, Karen Kjærsgaard Jensen, Herdis Fogh, S. Lyager, J. Søgaard Hansen, Agnes Grosen, Lise Blæsild, Aksel Brandt, Eiler Eriksen, Charles Andersen.

1973 Vedtægter vedtages 18. januar. Arkivets første formand er redaktør N. Bach-Jensen. Der deltages i kurser i arkivararbejde og -opbygning. Kommunen bevilger kr. 1.000,- til arkivet.

1974 Arkivet bliver medlem af SLA, Sammenslutningen af Lokalhistoriske Arkiver.

1975 Husstandsomdelt brochure om lokalhistorisk arkiv udsendt sponsoreret af de 4 pengeinstitutter i Høring. Bestyrelseskonstitution juni: Formand arkitekt Bent Meyer, Næstformand gdr. Rasmus Jensen, Kasserer viceskoleinspektør Ole Krarup-Leth, Sekretær redaktør N. Bach-Jensen, endvidere gdr. Kristian Søgaard, gdr. Eiler Eriksen. Arkivarer: Erik Jensen og Peter Friis Kristiansen.

1976 D. 7. april præsenterer arkivet sit nyistandsatte lokale i kælderen på Bakkeskolen. Istandsættelsen kostede kr. 20.838,-.

1977 I Venge får arkivet sit eget lokale i kælderen på Venge Fællesskole. Der indkøbes reoler til dette sted, og i begge arkivafdelinger vokser samlingerne hurtigt. Der indkøbes også faglitteratur og arkivkasser.

1978 Deltagelse i kulturuge og udstillinger i Rytterskolen samt Borgernes Hus er med til at udbrede kendskabet til arkiverne. Der korrigeres i vedtægterne: Arkivarerne, bibliotekaren og et medlem af kommunens kulturudvalg er selvskrevne i bestyrelsen. Bibliotekar Bodil Pedersen tiltræder 1. juli som tilfornordnet. Arbejdsgruppen er stadig travlt beskæftiget med at gennemgå effek-

Bent Meyer ved udstilling fra Det lokalhistoriske arkiv (1978)

terne i begge afdelinger. Arkivet modtager en omfattende indlevering fra redaktør N. Bach-Jensen. D. 1.10. starter det egentlige registreringsarbejde. Kommunaldirektøren ønsker det økonomiske »cigarkasse-princip« afskaffet, men arkivet vil hellere fortsætte som hidtil.

1979 Arkivbestyrelsen besøger Egnsarkivet i Skanderborg med meget stort udbytte, hvad angår viden om tilvækstjournaler og kartotekskort. Man begynder at undersøge muligheden for en fast arkivar, og senere på året bliver Anne Grete Larsen, Høring, ansat uden honorar. Fra Århus Kommunes Biblioteker modtages en stor samling billeder fra krigens afslutning i Høring 1945. Egnsarkivet bliver medlem af den nyoprettede forening Lokalhistoriske Arkiver i Aarhus Amt.

1980 Der arbejdes med udkast til nye brochurer. Økonomien halter: 1979-tilskudet er brugt op, og der søges om udbetaling af 1980-tilskuddet pr. 13. februar. Arkivararbejdet skrider støt fremad, især da arkivaren i Høring får sin egen nøgle, så hun kan komme ind, selv om skolen er lukket. De 4 pengeinstitutter sponsorerer igen den nyreviderede brochure. 1981-budget anslås til

kr. 5.000,-.

1981 Der er nu faste åbningstider i arkiverne. Arkivet hører under kulturforvaltningen og modtager kr. 3.000,- årligt. Fra 10. august får arkivarerne i Høring og Veng for første gang hjælp til arbejdet af en langtidsledig. Der ansøges om arkivarløn på kr. 20.800 for 10 t. pr. uge. D. 3. september vælges gdr. Ejler Eriksen til bestyrelsesformand.

Karin Kruse, Høring, Karin Laursen, Høring og Lily Jensen, Hårby. 3 piger indvalgt i Høring byråd (1981).

1982 Budgettet er nu på kr. 43.000,- pr. år - en glædelig fremgang for arkivets medarbejdere. Fra Landsarkivet i Viborg modtages fotokopier af gamle kirkebøger fra kommunens 5 sogne. En udgift på kr. 6.000 + indbinding. Der arbejdes flittigt med båndoptagere og samlingen af avisudklip. Et legat fra Venge Sparekasse på kr. 3.000 muliggør en gennem-fotografering af samtlige beboelser i Veng.

1983 Egnsarkivet i Høring får installeret telefon.

1984 Mængden af arkivmateriale vokser og vokser. Der er nu anskaffet et stort

arkivskab med hængemapper til opbevaring af billeder. Tanken om en støtteforening luftes i arkivet, og senere på året bliver den en realitet.

1985 Der er problemer med arbejdstilsynet, med vandskade og med rumtemperatur, så der er både sorger og glæder forbundet med driften af et egnsarkiv. Der er flittigt besøg i begge afdelinger. Kommunens borgere og skolernes lærere har fået øjnene op for de muligheder, der er for at hente viden i arkiverne. 20. maj konstituerer bestyrelsen sig således: Formand konsulent Ejnar Ærø, Næstformand gdr. Eivind Søgård, Sekretær assistent Bodil Wiehe, øvrige: Herdis Fogh, Else Rasmussen, Arne Schøler, N. Bach -Jensen. Der er naturvandring i Vengeområdet og byvandring i Høring.

1986 Behovet for tekniske hjælpemidler og udstillingsmuligheder øges. Dette afhjælpes med velvillig økonomisk bistand fra støtteforeningen. Der er problemer med opbevaring af modtagne effekter, så som værktøj, klædningsstykker, husgeråd og mindre møbler. I uge 32 flytter Høring-afdelingen fra Bakkeskolen til Højboskolen. D. 10. august er arkivbestyrelsen på udflygt til Gudenå-museet i Bjerringbro og Tange El-museum.

1987 Der installeres alarm i arkivet i Høring. I dette år opstår ideen med at udgive et årsskrift. Første hefte skal have Nørre-Vissing som tema.

1988 Årsbudgettet er gennem tiden steget til kr. 83.720. 17. marts er der møde på »Landsbykroen« Nørre-Vissing, hvor formålet er at samle stof til Årsskrift 1988. Det udsendes i juni med eminent forside-tegning af Hans Martin Petersen. Senere samme år er der møde på Høring Kro. Her optages bånd og noteres oplysninger

til brug for årsskrift 1989.

1989 Der er udarbejdet et nyt logo, og Det lokalhistoriske Arkiv skifter navn til Egnarkivet. Arkivar A.G.Larsen holder orlov i 6 mdr. p.g.a. jobtilbud, arbejdet varetages i mellemtiden af Inger Johansen, Høring Bibliotek, med 8 t. pr. uge. Høring Brandvæsen skænker 2 brandsprøjtter, som imidlertid er i en ret dårlig forfatning. De skulle måske hellere flyttes til et sted, hvor opbevaringsmulighederne er optimale. 80 mennesker er samlet i Blegind Forsamlingshus, hvor der via notater, båndoptagelser og videooptagelser blev samlet stof til årsskrift 1990.

1990 Et vidvinkel-kamera til affotografering af billeder opstilles i arkivet i Veng. Registreringsmetoden i arkivet ændres til decimalsystemet i stil med bibliotekets. Der er opstået en arbejdsgruppe under arkivarens orlov, så de to langtidslidende undervises i det nye system. Der er også behov for hjælp fra bestyrelsen og støtteforeningens bestyrelse ved udstillinger og andre arrangementer. Arkivar Anna Grete Larsen fratræder pr. 1. december.

1991 Arkivet i Veng er i gode hænder hos Peter Friis Kristiansen og fungerer, så vel som arkivet i Høring, som et godt egnsarkiv med besøgende af mange slags. I Høring er Bodil Wiehe og Else Rasmussen ansat som ansvarshavende. De månedlige åbningsaftener varetages af arkivets bestyrelse og støtteforeningens bestyrelse i fællesskab. Efterhånden er tiden moden til at få installeret EDB i arkivet, og støtteforeningen er behjælpelig med økonomien. Med tilskud herfra og ved at udsætte arkivar-ansættelsen i et halv år opspares kr. 46.000 til EDB.

1992 Egnarkivet ansætter Thomas Staahl, Skanderborg, som arkivar. Arbejdet med

registrering af alt arkivmateriale går i gang. Der udarbejdes en decideret arbejdsbeskrivelse for arkivarstillingen. Der bliver fra kulturudvalgets side gjort opmærksom på, at årsmøderne ikke er beslutningsdygtige m.h.t. vedtægtsændringer og lignende. Ledelses-strukturen ændres nu til at bestå af en arkivstyrelse valgt for 4 år ad gangen, og med en valgperiode der følger byrådets. Den nye styrelse på 5 personer, som skal »sidde« til den nye ordning træder i kraft 1. januar 1994 er: Formand graver Bodil Sørensen, Næstformand sygehjælper Anne Lise Jensen, Sekretær arkitekt Bent Meyer, desuden gdr. Ingvar Jensen og fuldmægtig Else Rasmussen.

1993 Dette års budget er på kr. 79.000. Vores dygtige arkivar Thomas Staahl opsigter sin stilling, og vi ansætter Ejo B. Sørensen. Arkivet er i dette år også hjemsted for turistmedarbejder Marianne Spielmann. Skanderborg Banks jubilæumsfond tildeler arkivet kr. 2.000.-. Sammen med støtteforeningen arrangeres »Hvad-er det?«-konkurrence på Højboskolen.

1994 Høring Kommunes økonomikonsulent meddeler, at arkivet har overførselsadgang af overskud/ underskud mellem regnskabsårene.

1995 For at imødekomme ansøgning om tilskud til årsskriftet forhøjes budgettet nu til kr. 121.000. Der arrangeres en udstilling i tilknytning til 50-års dagen for Danmarks befrielse. I afdelingen i Høring installeres en ny computer, formidlet ved et kærkomment tilskud på kr. 16.000 fra støtteforeningen. Den »gamle« computer skal flyttes til Veng, og begge afdelinger kan på denne måde have hinandens registreringer på disketter.

1996 Arkivstyrelsen med flere er på studietur til Landsarkivet i Viborg og i Viborg Domkirke. I Veng starter en arbejdsgruppe med at gennemgå alt arkivmateriale med henblik på edb-registrering.

1997 Dette år indledes med at fejre Egnarkivets 25-års jubilæum, og senere på året er der valg til arkivstyrelsen for perioden 1. januar 1998 - 31. december 2001.

Motorvejsudfletningen mod Randers (1994)

Arkivarjubilæm

Egnsarkivets arkivar i Veng, Peter Friis Kristiansen, har 25-års jubilæum som medarbejder i arkivet.

Allerede inden Egnsarkivet blev grundlagt, havde lokalhistorisk interesse været årsag til, at Peter Friis Kristiansen havde en ret omfattende samling af bl.a. papirer og billeder på sit kontor.

Da Egnsarkivet så blev en realitet, var der ingen tvivl om, at arkivet i Veng ville være i gode hænder med Peter som daglig leder. Dette arbejde har han gennem alle årene taget sig af med stor trofasthed og megen flid. Peter har, som lærer på Veng Fællesskole, en meget stor berøringsflade i lokalsamfundet, og hans viden om historie i almindelighed og lokalhistorie i særdeleshed har været til uvurdelig gavn for Egnsarkivet.

Der er nu installeret EDB til registrering af alt arkivmateriale, men Peter er stadig flittig med alt det manuelle arbejde i det daglige og på åbningsaftenerne. Peter modtager ikke honorar for sit arbejde, så derfor

er der endnu større grund til at takke ham for den store indsats, han gør.

I håbet om, at arkivet i Veng vil blive passet af Peter Friis Kristiansen i mange år endnu, ønsker vi hermed tillykke med jubilæet.

Venlig hilsen
Styrelsen for
Egnsarkivet

Arkivarerne:
Peter Friis Kristiansen (Veng) og
Ejo Bjerregaard Sørensen (Horning)

Lidt om Veng

Følgende glimt fra Veng er stykket sammen efter bånd- og videooptagelser af byvandringen d. 14. september 1996 og beboermødet i sognehuset d. 7. oktober s.å.. Ved begge arrangementer var der stor interesse for fortællinger og oplysninger om byens beboelser og beboere. Der er i den følgende beretning også indflettet oplysninger og hændelser fra båndoptagelser, der i forvejen var i egnsarkivet.

Veng kirke og Sophiendal er beskrevet i andre artikler her i årsskriftet, så derfor starter turen rundt i Veng ude på kirkens parkeringsplads. Der berettes om adskillige huse, som ikke ligger her mere: Kapel, svinerøgterhus, rejsestald - et halvtag hvor Rasmus Sørensen spændte kirkegængernes heste fra, missionshus bygget i år 1900, gartnerhus - med en forlængelse, som lå delvis på den nuværende kirkegaard, der menes også at have været skole her i 1880'erne. Den eneste tilbageværende beboelse er Venge Klosterkro, som startede som landbrugsejendom. Nogle af ejerne gennem tiden: Slagter og handelsmand Anton Rasmussen - »den lamme Anton«, Laurits Peter Petersen, som også havde sin gamle far Simon Petersen boende. Johannes Andersen, Marie

& Henrik Lock, Asta & Alfred Jensen og nu Chresten Vejby. Kroen er efterfølger til konditoriet, som delvis blev udbygget af materialer fra de nedlagte huse på pladsen.

I kappellanboligen bor præsten. Der var før i tiden ungdomsmøder en gang om måneden, og der fortælles om, at hvis konfirmandholdet ikke var ret stort, foregik undervisningen i kontoret, hvor der også blev serveret formiddagskaffe og lyttet til højtlesning.

I smedjen på Låsbyvej 121 blev der skoet heste og foretaget reparationer af, hvad der måtte falde for. Thomas Fisker, Rasmus Jensen, Thomas Jensen, »Kanin«-Pedersen, Svend Tabermann, Bornholmeren, Aksel Skjøtt er nogle navne på smede gennem tiden - sidstnævnte forpagtede smedjen ud til K. Madsen, Foerlev, i 1950. Herefter blev smedjen passet 2-3 dage ugentlig af »den bette smed«, for tilsidst helt at lukke i 1952.

På Bakkevej boede en meget børnerig familie med 22 børn. Hans Madsens børn var legekammerater med mindst to generationer i nabolaget. Øverste hus på Bakkevej er »Emborg-huset«, som har sit navn efter en pensioneret husjomfru Emborg på Sophiendal.

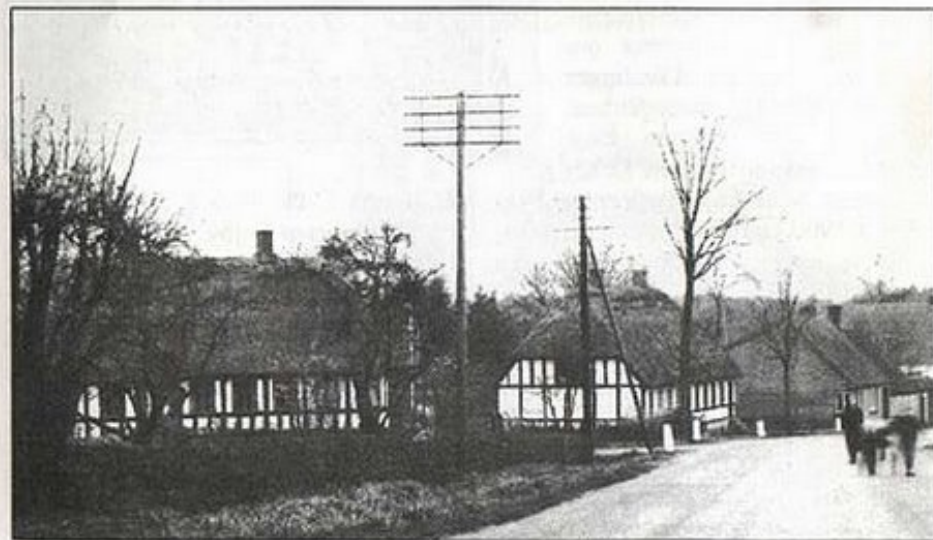
På bakketoppen ved vejen mod Hårby

lå Veng Mølle. En meget stor vindmølle, vistnok den anden største i landet, som var brødfabrik og konditori. Møllen blev nedbrudt ca. 1915.

Vengevej 1, som har været forskole, menes at være et fiskerhus, der er flyttet ind fra Ravnø, og det udmærker sig ved aldrig at have været skævt, som gamle bindingsværkshuse ellers tit bliver.

Brugsforeningen har iflg. protokollerne været registreret som Brugs siden 1983, men inden havde der været en forbrugerforening allerede fra 1872-74. Brugsen blev nedlagt 1991.

Venge Sparekasse har haft til huse et par steder på Låsbyvej: i nr. 78 - med fire blommetræer foran og i nr. 76, hvor også sognerådet havde lejet sig ind, når der var sognerådsmøder.

Veng gamle Rytterskole (1957)

Skolevæsen

Den første lærerindeskole i Veng var på Vengevej 1 ved frk. Christensen i perioden 1918 - 1925. Herefter var der forskole på Låsbyvej 72, hvor frk. Andersen havde skolestue med eet langt bord + privatbeboelse i den ene halvdel af huset. Danselærer Jørgensens hus, Bakkevej 3, blev i 1931 købt af lærer Valbjørn, og her var forskole indtil ca. 1943, bl.a. ved frk. Junker. Efter den tid måtte de yngste elever cykle til skole i Søballe. Første og andet skoleår gik sammen i 1. klasse, tredje, fjerde og femte skoleår gik i 2. klasse og sjette og syvende gik i 3. klasse. De to ældste klasser gik i skole

på Gl. Skolevej ved lærer Valbjørn. Denne skole blev opført i 1870, efter Rytterskolen på Låsbyvej 111 var nedlagt. Rytterskolen er formentlig bygget i perioden 1720-27, da Frederik IV lod adskillige sådanne skoler opføre i Danmark. Da Fællesskolen blev indviet i 1954, blev alle skolebørn fra Søballe-Veng-Hårbyområdet samlet under ét.

Dagliglivet i Veng

Brugsuddelerens hund »Vimse« var god til at tigge ved køkkendørene, og en gang stjal den en stegt kylling i vindueskarmen på Sophiendal.

Baron Holger Rosenkrantz og forvalter Marshall beordrede den store bakke omdannet til kælkebakke: Der blev

kørt vand på i de kolde vinteraftner, og der var en mægtig isbelagt bane næste dag. Det gik lystigt til, indtil en skanderborgenser kørte ud på landevejen og kom til skade, så blev slædetrafikken stoppet.

Dagligdagens hændelser blev drøftet i »gedehuset«, og var det for koldt at være ude, kom et par trofaste kunder ind i Brugsen og købte en halv Kloster-tonic til 90 ører - der blev så snoet to kræmmerhuse af pergamentpapir, som gjorde det ud for drikkeglas.

I Brugsen var arbejdsdagen lang, og hvis kunderne kom efter lukketid om sommeren, gik de forgæves, for da var man taget til søen for at bade. Uddeler Kresten Pedersen ville også holde sin middagshvile i hævd og satte et skilt på døren: Fra klokken et til to vil Kresten ha' ro!

Brugsen havde også en telefonboks, og ved siden af denne hang en skydeskive. Skytterne på godset kunne ikke rigtig forstå, hvorfor de ikke kunne ramme skiven, men et skævt løb på luftbøssen var nok den væsentlige årsag.

Efter krigen kom østtyske flygtninge til Sophiendal i en stor char-à-banc forspændt hestene Rupa og Fuchs.

Ved klapjagter deltog alle byens halvstore børn og unge, og blev aflønnet med kontanter.

Fodboldholdet har også været en succes - i en kamp mod et hold fra Nørre Vissing gik der hurtigt tre mål ind hos modstanderne, hvis målmand, bagersønnen Hugo, græd over denne tort.

Årsskrifter

I forbindelse med at dette årsskrift er et jubilæumsblad, nemlig 10ende årgang, vil jeg lige nævne de andre årgange, fra 1988 - 1997, som man kan købe hos begge Egnsarkiver for kr. 5.- pr. stk.

1988 1. årgang Nr. Vissing
1989 2. årgang Hørning By

1990 3. årgang Blegind
1991 4. årgang Hørning Stationsby
1992 5. årgang Mesing
1993 6. årgang Dørup
1994 7. årgang Hårby
1995 8. årgang Jeksen
1996 9. årgang Bjertrup
1997 10. årgang Veng
1998 kommer til at omhandle Søballe

Veng Kirke

I et årsskrift med hovedtemaet »Veng« må vi nødvendigvis have lidt om kirken med. Veng kirke er beskrevet og omtalt mange steder. Også Egnsarkivets årsskrift vil senere - under temaet »kommunens kirker« - beskrive Veng kirke mere udførlig.

Vi, der bor her, ser kirken daglig udefra og jævnlig indefra. Vi glæder os over den smukke bygning og viser den med samme glæde frem for udensogns gæster. Alle beundrer den smukke beliggenhed og den harmoniske stil, som kirken udstråler, og det på trods af de om- og tilbygninger, som kirken i århundreder har været igennem. Måske netop dette har givet kirken denne beskedne storladenhed, som betager os.

I det daglige tænker vi ikke over at kirken blandt fagfolk betragtes som et nationalt klenodie, men vi fortæller det gerne videre, når vi ved det.

Kirken er den ældst bevarede klosterkirke i landet. Den er ikke i sin nihundredårige historie ændret i sin grundplan, bort-

set fra et i sen middelalder tilføjet våbenhus.

Blandt udvendige ændringer, som ikke har berørt grundplanen, er en nedtagning af et sandsynligvis kraftigt vesttårn til en højde, så skibets tag kunne føres hen over nederste del. Hvornår det er sket, ved vi ikke noget om, men det er nok tidlig i kirkens historie. Tårnet over søndre korsarm er sikkert opført samtidig med de store indvendige ændringer i sen middelalder - omkr. 1500.

Kirken havde oprindeligt fladt loft med højsiddende små vinduer. Der må dengang have været ret mørkt i kirkerummet. I koret op mod den smukke apside var dengang som nu kirkens hovedalter placeret. Derudover var der to andre i

hver af de to sidebygninger. Disse sidebygninger var indrettet med to etager og apside, der dækkede begge etager. Den søndre sidebygning blev totalt ændret da tårnet blev bygget på. Apsiden blev anvendt til trappeopgang til tårnet. Her står stadig en af vore allerældste trapper. Den nordre sidebygning har bevaret den øverste etage næsten uændret. Her ligger det ældgamle trægulv, som forskerne betegner som landets ældste svinerygsamlede plankegulv.

I det oprindelige meget kraftige tårn har der på første sal været indrettet et rum til kirkens ejere og fornemme gæster. Herfra har man kunnet overvære de kirkelige handlinger gennem søjleomkransede åbninger mod kirkerummet og alteret.

Kirkens indre blev som nævnt ændret

meget i sen middelalder, da man indmurede hvælvinger. De små vinduer blev muret til, og man fik de store vinduer, som vi har i dag. Kirken blev meget mere lys og venlig til glæde for kirkegængerne og præsten, som nu i lyset fra sydvinduerne lettere kunne læse teksterne fra alteret og fra prædikestolen, som efter forskrifterne blev placeret på sydvæggen ved et af de store vinduer.

Meget tyder på at Veng kirke altid har været godt vedligeholdt. Vi ved den er solidt bygget. Ikke mange 900-årige bygninger kan stå så mange år uden at få skævheder og udskridninger. Veng kirke kan, takket være dygtige bygmestre og kirkeejere med format, vilje og evne til at vedligeholde.

Alene i de sidste 100 år har kirken udover årlig vedligeholdelse været igennem tre store restaureringer. I slutningen af 1880-erne blev et herregårdspulpitur på nordvæggen fjernet. Samtidig blev kisterne i Woydas kapel gravsat, så den søndre korsarm igen kunne åbnes for menigheden.

Omkring århundredskiftet var en gennemgribende ombygning af kirken på grund af menighedens og kirkeejernes modvilje.

Omkring århundredskiftet var en gennemgribende ombygning af kirken på grund af menighedens og kirkeejernes modvilje.

Omkring århundredskiftet var en gennemgribende ombygning af kirken på grund af menighedens og kirkeejernes modvilje.

Efter et par års forhandlinger med de kirkelige myndigheder fik menigheden et meget stort ønske opfyldt. I januar 1896 kunne man for første gang i 800 år sidde ved vintertide i en opvarmet kirke, man havde fået installeret et fyr. Betingelsen var dog at menigheden selv, ved at tegne sig for et fast årligt beløb, dækkede driftudgifterne de første fem år. Ellers var det navnlig idelige tagreparationer der blev iværksat omkring århundredskiftet.

Kirken fik skænket et orgel i 1911 af Katrine Petersen, Nr. Vissing Østergård.

Den næste større istandsættelse af kirken var i 30-erne, hvor også kirkegården blev lagt helt om, så det blev lettere at færdes på den stejle kirkebakke.

I 1938 fik kirken indlagt elektrisk lys. Det blev muliggjort, da det lykkedes menigheden at indsamle 1700 kr. til formålet. I 1965 blev det gamle fyr afløst af et moderne oliefyr og centralvarme.

Den sidste større istandsættelse foregik i 1980-erne, hvor navnlig tagkonstruktionen fik en gennemgribende reparation, og en del træ blev udskiftet. Ved samme lejlighed fik man foretaget nogle dendrologiske undersøgelser af kasserede bjælke- og spærender, for om muligt at bestemme kir-

kens alder lidt mere præcist.

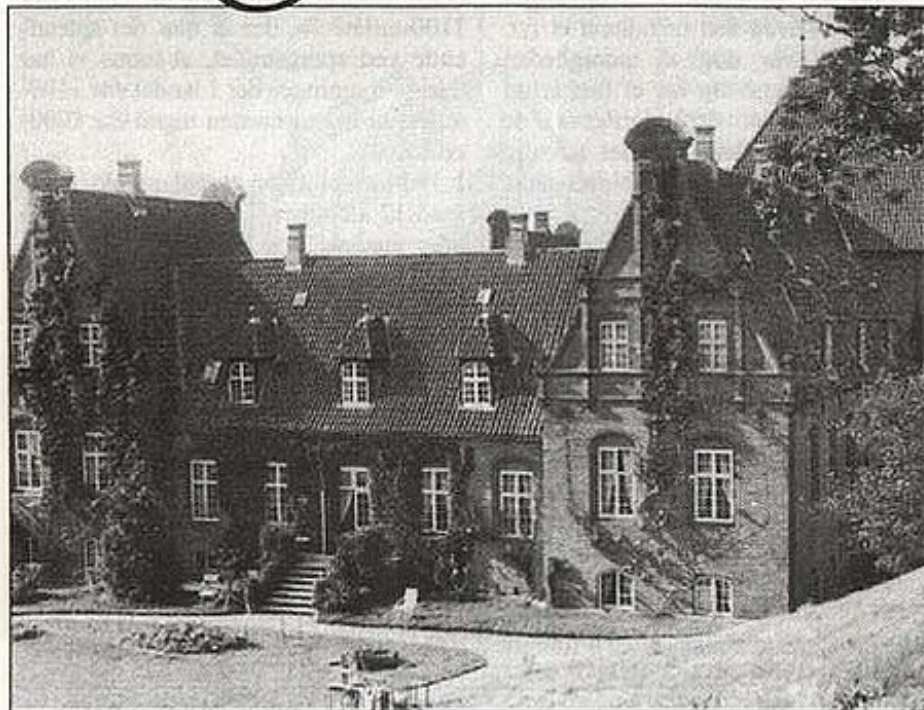
Meget herfra lyder på, at kirken er opført i slutningen af 1000-tallet. Kunne det ikke være ligegyldigt om vi fik bestemt kirkens alder til før eller efter 1100-tallet? Jo, der er blot det spændende ved spørgsmålet, at mens vi har talrige bygninger her i landet fra 1100-tallet, så har vi næsten ingen fra 1000-tallet.

I 1974 fik kirken et nyt smukt orgel med 12 stemmer. Dette orgel har sammen med de fine lydforhold gjort kirken attraktiv for kirkemusikere og kor. Det er en betagende oplevelse at gå kirkebakken rundt og beskue kirken fra alle sider, for derefter at gå ind i kirken og se det enkle rum med de mange smukke detaljer. Man får uvilkårlig en dyb respekt for det gode håndværk.

Veng kirke set fra nord, år ca. 1870

Sophiendal

Sophiendal i Rosenkrantz'ernes tid

Livet i Veng har de sidste godt 200 år været stærkt præget af herregården Sophiendal, den har på godt og ondt formet den daglige tilværelse og skaffet føden til de fleste husstande i byen. Byens gårde blev efter brande tidligt flyttet ud på de marker, som hver gård efter udskiftningen 1792-93 havde fået tildelt. På gårdtomterne blev opført huse, hvis beboere hovedsagelig var beskæftiget på Sophiendal. Kun meget få bygningsdele fra de gamle gårde havde undgået brandene.

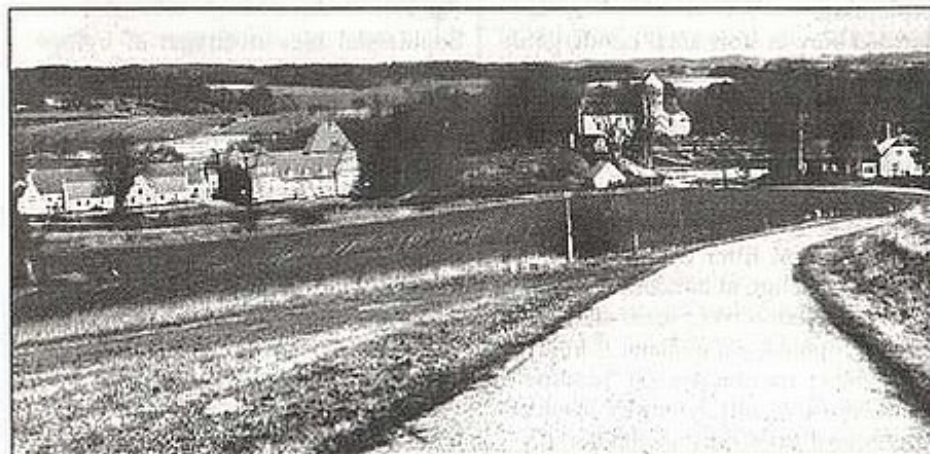
Sophiendals historie går dog endnu længere tilbage i tiden. Oprindeligt er gården sandsynligvis opført som ladegård til Benediktinernes kloster på kirkebakken, i så fald har der ligget gård på stedet i ca. 900 år. Den omtales i 1236 under navnet Wengegård. Men allerede i 1166, da cisterciensermunkene kom til Veng, fortælles der om kongelige slægtninge på stedet - Erik Gre-

ve, som var klostrets patron. Hans mere kendte søster fru Margrethe forsøgte - efter hvad Øm klosterkrønike fortæller - med alle midler, at fordrive cistercienserne fra stedet.

Hvor Erik Greve og fru Margrethe har boet ved man ikke med sikkerhed, måske på klostrets ladegård. Måske på en nu ukendt gård øst for Veng, her har man for 3/4 århundrede siden fundet fundamentrester af et tilsyneladende stort tårn på ca. 7 x 8 m. Resterne blev bortsprængt og sporene dermed slettet. En tredje mulighed kunne være en

Efter Øm klostres grundlæggelse 1172 blev gårdene i Veng en del af dette klostres tilliggende og dermed en del af dets økonomiske grundlag. Bønderne blev således fæstere under Øm, de blev klosterbønder. Det gjaldt også bønderne på Wengegård. Vi kender kun enkelte personer på gården i middelalderen. 1236 er Niels Mogensøns sønner her. 1471 er det Niels Andersøn, der bor på gården, og 1484 er det sønnen Stig Nielson.

Efter reformationen gik store dele af klostrenes jord over til kongelig ejen-

borg, som man ved i 1200-tallet har ligget på en lille holm i den nu udtørrede Søballe sø.

Meget tyder på, at der allerede i tidlig middelalder har ligget en kongelig ejendom i Veng eller nærmeste omegn, da krøniken også fortæller, at det var Valdemar den Stores forfædre, der skænkede jord til Benediktinernes kloster med den smukke kirke her i slutningen af 1000 tallet.

Dom. Det skete også med gårdene her i Veng. Bønderne blev nu fæstere under kongen, de blev kronbønder under Skanderborg len.

Jorden, skovene og søerne blev desuden udlagt som kongelig vildtbane (jagtområde). Til at overvåge de kongelige rettigheder på stedet blev der ansat vildtbanemestre og overførstere (skovriddere). Disse havde i lange perioder bolig på Wengegård, som jo lå

bekvem i området. Fra ca. 1580 til ca. 1700 ser det ud til, at beboelsen på gården sammen med bestillingerne som birkedommere og herredsfogeder er gået i arv i samme familie.

I 1770 besluttede Kristian den Femte at oprette en national rytterhær. Han gjorde det for at styrke det danske krigsberedskab, som hidtil for en stor del havde bestået af lejede soldater. Efter tabet af Skåne, Halland og Blekinge i svenskekrigene 1645 og 1658-60 var stemningen for en hær af danske bønder. Hver gård på 8 td. hartkorn skulle stille en fuldt udrustet rytter samt husly og forplejning.

Hermed blev et stort antal bøndergårde i området omkring Skanderborg udlagt som ryttergårde. Rytterbønderne fik samtidig som kompensation fritagelse for skat, landgilde og andre byrder.

Rytterhæren fik sin ilddåb i slaget ved Lund 1676, her faldt ca. 2/3 af rytterne fra Veng sogn. Efter det slag blev det mere almindeligt, at bønderne lejede en karl til rytterhvervet, men stadig fik rytterne ophold på gårdene. Omkring 1720 blev der bygget en kaserne i Skanderborg og alle rytterne i Skanderborg rytterdistrikt blev samlet her.

I 1718-32 er Wengegård beboet af Johan Hermen Ritter, som er regimentsskvartermester til hest og oberførster. Senere kommer amtsforvalter Hoved til gården. Oberførster Friderich v. Pultz er den sidste, som bebor gården, inden den bliver solgt ved ryttervæsenets ophævelse 1767. Kongen-landet har brug for penge og sælger derfor ud af de store besiddelser, som siden reformationen havde været i kronens eje.

Wengegård med omliggende bøndergårde bliver opkøbt af Frederik Ludvig v. Woyda, som er amtmand i Skanderborg og Aakjær amter. Fra at være en jævnt stor bondegård - ca. det dobbelte af de andre 8 gårde i Veng - bliver Wengegård ophøjet til hovedgård (herregård). Den får mere jord og store skovarealer lagt under sig.

Gården skifter nu navn til »Sophiendal«. Den opkaldes efter den nye ejers hustru Frederica Anne Sophie Adeler, som var af slægten Rosenkrantz. Alleerede i 1778 dør v. Woyda og hans enke sidder derefter på gården til sin død 1805.

Sophiendal blev overtaget af byfoged Bagger i Skanderborg og Jørgen Gjesing fra Randers. Det kunne dog tyde på Rosenkrantzernes stadig havde penge stående i gården. Den bliver i 1821 overtaget af v. Woydas arvinger og Jørgen Rosenkrantz bliver ny ejer. Han havde været soldat under Napoleonskrigene og gjort tjeneste i Tyskland og Frankrig, hvor han endte som oberstløjtnant. Han havde også deltaget i et oprør mod Napoleon, for hvilket han var blevet dødsdømt, men det lykkedes ham at flygte hjem til Danmark. Det var i mange måder en barsk herre, der nu kom til Sophiendal, men trods det var han vellidt af de fleste.

Efter storbranden i Veng 1828 benyttede Jørgen Rosenkrantz lejligheden til at forøge sit jordtilliggende. Det var nok også nødvendigt at skaffe gården mere jord. De fleste af fæstegårdene var - efter udskiftningen 1792-93 - frikøbt til selveje, så her var ikke flere afgifter at hente til Sophiendals drift.

Jørgen Rosenkrantz døde i 1831 og nu

overtog hans to sønner Sophiendal. I 1851 købte baron Gottlob Emil Georg Rosenkrantz broderen oberst Frits Werner Rosenkrantz's part og bliver nu enejer af gården.

Baronen var en meget aktiv mand. Allerede i 1838 i en alder af 35 år blev han konstitueret som stiftsamtmand i Aarhus. I 1841 blev han indvalgt i stænderforsamlingen i Viborg. 1843 - 66 var han amtmand i Tisted for endelig at ende som stiftamtmand i Viborg 1866 - 79.

Den gamle firelængede gård blev i denne periode totalt ombygget. I 1855 - 59 byggedes ny kostald, svinestald, mejeri, forpagterbolig og hestestald. 1870 - 71 byggedes vognremisser og herskabsstald. Endelig i 1876 - 86 blev hovedbygningen rejst. Den var tegnet af den kendte kirkearkitekt H.B. Storch. Han blev få år senere engageret i restaureringen af Veng kirke. I 1892 fremkommer han med forslag til en total ombygning af kirken. Disse gennemgribende forslag bliver dog aldrig realiserede.

I 1874 dør den gamle baron og geheimeråd. Enken Loise Elisabeth Rosenkrantz gør byggeriet af hovedbygningen færdig. Sophiendal fremstår i sin nye skikkelse som en meget smuk og præsentabel herregård. Sønnen kammerherre og baron Gunde Jørgen Holger Carl Rosenkrantz overtog den nybyggede gård og ejede den fra 1884 til sin død 1912.

Fjerde og sidste

slægtled af familien på herregården i Veng bliver sønnen Holger Jørgen Gottlob Frederik Rosenkrantz. Han havde været vidt omkring i sine unge dage og bl.a. været optaget i det beredne canadiske politi.

Hermed er vi i Sophiendals historie fremme ved tiden, som de ældste i sognet endnu husker og stadig ved at fortælle om. I 1942 solgte baron Holger Rosenkrantz Sophiendal til godsejer Johannes Jensen, som havde gården til 1964. I den periode blev en del af husene i Venge solgt fra godset, samtidig med at vedligeholdelsen af godsets bygninger blev forsømt.

Sophiendal blev købt af entreprenør Erik Christensen, som iværksatte en meget grundig istandsættelse af bygningerne. Enkelte huse blev nedrevet bl.a. gartnerhuset og en røgtterbolig, der sammen med missionshuset lå, hvor nu parkeringspladsen og det lille anlæg foran kirken er. De privat opkøbte huse blev nu istandsatte og er i dag velholdte og attraktive boliger. I de sidste 20 år har Sophiendal skiftet ejer fire gange, men disse ejere har sørget for en god vedligeholdelse, så herregården i dag fremstår så smuk, som da den blev bygget for over 100 år siden.

Peter Friis Kristiansen

Venge Sø og Sophiendal

Livet på en herregård 1876-1890

Egnsarkivet i Veng har blandt mange andre gode levnedsskrivelser modtaget de to efterfølgende artikler, som her trykkes med tilladelse fra Karen Gjodesen

Jeg vil hermed forsøge at fortælle lidt om livet omkring 1876-1890, som jeg har fået fortalt af mine forældre.

Min far kom fra Sverige til Danmark i 1876 på opfordring af baron Rosenkrantz, der var på besøg hos familien »Gyllebo« ved Simresham, og spurgte min far om han ikke havde lyst til at komme til Danmark. Min far fulgte så med baronen til Venge ved Skanderborg, hvor herregården »Sophiendal« lå. Her tjente far så først som almindelig karl i nogle år, siden blev han herskabskusk og dette arbejde bestred far i 19 år. Der var meget der skulle ordnes med at passe hestene, pudse seletøj, vaske vogne, smøring og pudsning af disse. Når der kom gæster skulle de hentes i Skanderborg ved toget og bringes tilbage igen. Herskabet skulle også køres hid og did.

Efterhånden kom der en lille ny baron til verden, hans navn blev Holger Rosenkrantz og da han blev så stor, han kunne gå, ville han gerne ned i

Personale samlet på trappen før middagen serveres.

stalden til min far og de blev meget gode venner for resten af livet.

På Sophiendal blev der ansat en ung pige til at passe mejeriet som det hed, hun var mejerske og skulle sørge for at malkepigerne, der var flere, kørte ud i marken om morgenen for at malke køerne, der befandt de sig om sommeren. Efter endt malkning blev de transporteret hjem til herregården og nu skulle der laves smør og deslige. Den-

En tidlig morgen, hvor malkeholdet rykker ud.

(År 1910)

ne unge pige blev min mor, hun kunne ikke stå for den flotte kusk.

Der var stort folkehold på avlsgården med eget folkekøkken, samt bolig for forvalteren, karle og piger. Mange af mændene i byen var daglejere på gården.

Der var ca. 10 spand Jyske Heste som karlene kørte ud med om morgenen til henholdsvis pløjning, harvning og alt hvad der skulle gøres. Især om høsten var der meget travlt. Den foregik med le og pigerne bandt negene op, de havde en Krat at samle det med. Når så høsten var i hus eller hæs, blev der holdt høstgilde med musik og dans.

Venge er et lille landsbysamfund med gamle huse og den gamle klosterkirke er en af landets ældste. Der var en gammel mølle, der tilhørte Sophiendal, der var mølleri og bageri. Møllen der lå så kønt på en bakke med vid udsigt er

revet ned for flere år siden.

På Sophiendal var der også ansat en skytte, der skulle sørge for vildt til slottet. Der blev fisket i Venge sø som ligger lige uden for slottet og har forbindelse med Ravnsø og Himmelbjergsøerne.

Omkring slottet var der en lund, der kaldtes Egelund med masser af blomster. Op til helligdagene blev der skuffet og revet af folkene. I et hjørne af slotshaven ligger der et kapel gravet ind på kirkegården, her ligger Rosenkrantzernes begravet.

Nu er Sophiendal privat ejet.

Daglønningen var 1 kr. og man skulle selv dyrke grøntsagerne til husholdningen.

Barnsindringer fra »Skovlide«

Mine forældre ville gerne selv have lidt landbrug, da de skulle sætte bo og købte en gammel forfalden ejendom på 18 tdr. land, ca. 1 kilometer fra Venge. Der blev holdt bryllup og det foregik i Ørting, der boede mine bedsteforældre (mormor og morfar). Mine forældre begyndte at dyrke jorden, det var et slidsomt arbejde, de måtte hen at låne penge hos en gårdmand til køb af en hest og en ko. Der var en stor bakke, hvor træerne først skulle fældes og rødderne fjernes før de kunne begynde at pløje, harve og så korn, ligeledes var der mange sten, der skulle samles op. Min far gik også på arbejde på »Sophiendal« for at tjene lidt penge, så det var aftenarbejde og søndagsarbejde der måtte bruges til at dyrke deres egen jord.

Efterhånden blev jorden forbedret, så den kunne give lidt, der blev råd til et par køer mere og en hest, samt nogle høns. Min mor solgte æg til Brugsen i Venge og kunne købe købmandsvarer for pengene. Der kom to pigebørn, senere kom der to piger til med ti års mellemrum, de ældste og min søster og jeg var jo ikke sådan børn sammen. De to ældste er døde nu. Skønt vi

alle var piger, måtte vi hjælpe til med alt både ude og inde, i kostald og hestestald. Da vi begyndte at gå i skole, vi havde ca. 2 km. at gå, om sommeren med træsko og om vinteren med træskostøvler på fødderne. Når vi kom fra skole, måtte vi klæde om til det gamle tøj og straks ud at hjælpe til med alt. Skulle der køres gødning ud, måtte min søster og jeg sprede gødningen med en greb. Far kørte det ud og satte det af i nogle små toppe. Vi tyndede roer og rensede dem. Vi var også med, når de skulle tages op, vi skar toppen af med en brødkniv, det kunne være meget koldt om efteråret. Roerne blev kørt hjem i en roekule.

Kartoflerne samlede vi op, hvor vi måtte kravle på knæene og de blev også kørt hjem til en kartoffelkule, der blev dækket med halm og jord oven på.

»Skovlide« ca. år 1890

Frida Persson (gift med Johan Persson) sammen med døtrene Inger (gift med Ole Kanborg) og Doris (gift med Markus Miehelsen, Hedensted)

Min far havde fået lov til at slå noget græs i Baronens eng ved herregården, der var en del vand, så det måtte bjærges med 2 stænger der blev sat under hver høstak og op på det tørre, der kunne godt blive et par læs godt hø, det hele skulle jo tages i betragtning. Ligeså havde vi en genvej til Venge.

Den kaldte vi Møllevejen, den gik nemlig forbi møllen, der var dejlig græs, der trak vi køerne hen til, så de kunne få et godt foder inden de skulle hjem og sparede så på vores egen græs. Om høsten når kornet var kørt ind på »Sophiendal« måtte vi samle aks på marken i sække, det havde vi så til hjælp til hønsene. Vi havde ikke elforsyning, så min far måtte tærskede med plejl på logulvet, der lå kornet så under halmen og kunne samles op i sække. Halmen kaldes langhalm, der bl.a. brugtes til stråtag. Vi havde også hakelsesmaskine, vi skar hakkelse til hestene, der var et stort hjul, hvor knivene sad på. Vi var to til at trække den, medens far kom halm i. Senere fik vi Hestegang, den bestod af en bom, som var fastgjort til et stort kamhjul, der drev en aksel inde i laden, vi havde to heste for, de gik rundt i en rundkreds og trak akslen til tærskværket. Der skulle køres i jævnt tempo, så bommen ikke knækkede. Det kunne godt blive lidt trættende at gå i rundkreds en hel dag, men det kunne ikke nytte at gøre vrøvl, vi måtte tage det med godt humør. Vi har haft en dejlig barndom på landet.

Min far havde også en mælketur. I de første år kørte han til Laasby, det var nok omkring 1908-1910. Senere kørte han til mejeriet i Haarby, det gav også lidt rede penge. Vi havde et stykke vej

fra ejendommen til landevejen. Min far kørte også varer til Brugsen, jeg kan huske, vi kunne skrabe lidt margarine af de tomme margarinebøtter, det var ovale træbøtter med to hanke. Jeg tror, det har været under første verdenskrig. Vi havde også en tørvemose. Far købte en æltemaskine, deri kom tørvedynd og vand, vi havde to heste for og kørte rundt i engen nogle gange. Min mor stod så og strøg tørvemassen i en form med firkantede huller, når alle hullerne var fulde, kunne den slæbes tilbage, så de lå i en lang række, der skulle de ligge og tørre, til de kunne stakkes i små runde stakke for at tørre færdig til brænde. Vi skovede også træ til vinteren. Vores ejendom lå lige op af en stor bøgeskov. Om sommeren måtte vi hente de tørre grene, der var faldet af i løbet af vinteren, grenene kostede ikke noget for det var Baronens skov, de var nemme at hugge over og dejlige at fyre med i komfuret. Pinde til optænding måtte vi også hente i skoven. Vi havde en vandpumpe i gården, hvor vi hentede vand fra. Vi havde gammeldags w.c. i gården. Belysningen var petroleumslamper og i stald og lade havde vi Flagermuslygter. Til jul slagtede vi en god gris og dagen før gik vi op til et dige og hentede Slåen. På disse pinde var der spidse torne, dem skrabede vi, tørrede i ovnen og brugte dem til at sætte i enden af blodpølserne. Der blev lavet pølser, leverpostej og forskelligt pålæg. Skinker og flæsk kom i saltkarret og blev saltet, når det havde ligget en tid blev det taget op og blev røget. Min mor røgede tingene i en stor tønde ude i gården, der blev lavet et firkantet hul i jorden til at fyre op i under tønden, der blev lagt et par jernstænger

over tønden hvorpå skinker og flæsk blev hængt. Vi hentede ellespånér i skoven og lagde dem i hullet under tønden og tændte ild i dem, lagde så et par våde sække over, vi måtte passe på, der ikke blev for meget ild, så måtte vi stænke vand på. Denne proces varede ca. 8 dage. Dernæst blev skinkerne og flæsket hængt op på loftet ved skorstenen. Der kunne vi så skære af det, når vi skulle bruge noget. Vi havde stråtag, så temperaturen var tilpas. Til julen skulle vi have roer og kartofler taget frem. Tærské korn, skåret hakkelse og gjort ekstra rent ude og inde. Lillejuleaften gik vi i skoven med far for at fælde juletræet, det blev også sat på fod. Juleaften skulle der fodres ekstra, både køer og heste fik lidt ekstra, der skulle også malkes inden vi fik vores julemad, der bestod af ribbensteg, medisterpølse samt risengrød. Vi gik også i kirke juleaften, det var gerne med min far, mor malkede og passede huset. Det var meget hyggeligt, når kirkeklokken ringede julen ind. Tonerne kunne høres derhjemme. Mor havde sommetider et par gæs eller ænder, vi måtte passe godt på dem, for ræven ville gerne have en steg og den lå på lur i skoven, vidste vi. Omsider voksede vi til og det blev tiden, vi skulle konfirmeres, jeg kom til pastor Marstrand i Venge som barnepige, samtidig med at jeg skulle gå til præst og senere kom jeg til en gård, hvor jeg skulle malke morgen og aften, samt gå med i marken, der var ikke noget med faste fridage eller ferie. Senere tjente jeg et par steder inden jeg traf min mand og vi har nu levet sammen i 54 år og har en datter.

Min far blev først gift med min mor, da

»Skovliden«, år ca. 1939

han var 40 år, min mor var 18 år yngre. De nåede da at fejre sølvbryllup, guld- bryllup og diamanbryllup. Min far blev 100 år. Vi levede meget nøjsomt og var næsten selvforsynende med mælk, æg, høns samt flæsk. Hver aften kogte mor byggrødsgrød for det sparede pålægs- mad. Min søster og jeg ville sommetider gerne have en fedtemad, men det måtte min far helst ikke se. Det var heller ikke mange fornøjelser vi havde. Der var juletræ i skolen. Om sommeren var vi på udflugt med skolen til Himmelbjerget, vi sejlede fra Ry og havde madkurv med. En gang om sommeren måtte vi komme i cirkus, far kunne nemlig godt lide at se cirkus. Vi kom hos skolekammeraternes fødsels- dag og de kom hos os. Far købte en brugt cykel til os, da vi var en 8 - 10 år, den skulle vi to piger være fælles om når vi skulle til Skanderborg. Den ene kørte først et godt stykke vej, stillede så cyklen. Den anden gik og tog så cyklen og sådan skulle vi skiftes til at gå og cykle. Min far lærte sig selv at cykle. Min mor lærte det aldrig. Det- te var nogle træk fra min barndom.

Skanderborg . 1981-82
Karen Gjødese
født Persson

Fra rytterbonde til selvejer

Ved rytterdistrikternes ophævelse 1767 fik gårdene en helt ny status. Alt ryttergodset blev solgt på auktioner. Amtmand Woyda købte Wengegård og alt bondegods i Veng, Hårby, Nr. Vissing, Vrold, Jaungyde, Alling og 8 gårde i Høver. Bønderne i Søballe har åbenbart været mere velhavende, de opkøbte nemlig selv deres gårde på auktionen. Bønderne her havde lige siden middelalderen været meget bedre stillet og haft større frihed end de fleste andre bønder i landet. De var klosterbønder under Øm kloster til 1536, derefter kronbønder og rytterbønder til 1767, med alle de fordele det indebar, med hensyn til beskatning, hoveri og soldatertjeneste. Nu blev de almindelige fæstebønder under en herremand. De når dog næppe at mærke, hvad det egentlig vil sige at være fæstebonde. Nye tider er på vej. Udskiftningen af jorden og overgang til selveje bliver de næste 50 år en realitet.

Den ny opdeling og samling af de mange små jordlodder fra fællesdriftens tid blev foretaget af landinspektør Ole Munch 1792 - 93. At foretage en deling af byens jorder så alle blev til-

fredse, var en meget vanskelig sag, og lettere blev det ikke her i Veng, da jorden er meget uensartet.

Delingen blev sådan, at Sophiciendal fik 17 td. hartkorn liggende samlet mod vest ved søerne. Resten af bymarken deltes mellem bønderne, så de hver fik 6 tdr. 3 skp. hartkorn, det var hvad man i Veng forstod ved en helgård.

I Hårby og Søballe var helgårdenes størrelse henholdsvis 10 td. 3 skp. og 3

Sødalvej 4

Personerne i forgrunden: Søren Nielsen, hans kone Trine.
Deres børn: Helga, Jensigne og Ricard.
Den gamle dame: aftægtskone. Øvrige: gæster (familie)

td. 3 skp. hartkorn, altså en forbavsende stor forskel på, hvad man i forskellige landsbyer forstod ved en helgård.

I Veng fik hver af de 8 gårde et stykke af den gode jord mod syd og et stykke

Vengelund, ca. 1905
Klar til høst.

af sandmarken. Desuden et engskifte og to skovlodder, en god og en dårlig, de dårlige skovlodder, som brugtes til fægang, lå i en bred stribe langs Hårby skel fra Veng Fællesskole og ned til Veng Nygård. Disse skovlodder er nu ryddede til landbrugsjord, men stednavne her er mindelser om den forlængst ryddede skov - »Over-skovlund«, »Røjlingen« (rydningen). Da delingen var foretaget, blev det afgjort ved lodtrækning, hvem der skulle have de enkelte stykker. Det har været en spændende lodtrækning. Bønderne kunne klage over udskiftningens resultat, men så vidt man ved, skete dette dog ikke i Veng. Som delingen nu blev, kunne de fleste bønder lige så godt blive boende i byen, det ville de også helst, det forekom dem ubehageligt og ensomt at flytte ud på marken. Udflytningen kom dog alligevel. Her som så mange andre steder oftest efter brand i byen. »Vengelund« blev - som den første - flyttet uden for byen efter en brand 1795, den var da allerede købt til selveje af Jørgen Laursen.

Efter en storbrand i 1828 forsvandt gårdene ud af bybilledet. Overleveringen fortæller, at branden var påsat af en stodder. Den opstod i gård nr. 8 syd-vestligst i byen.

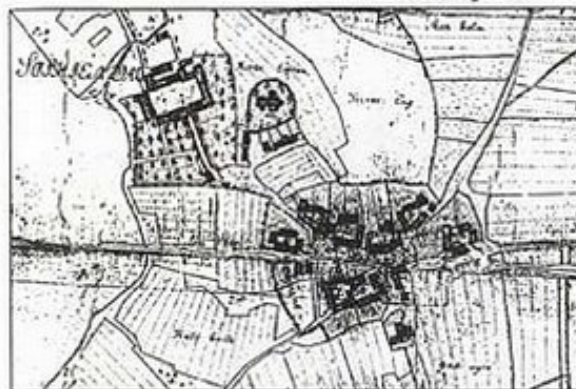

Skovly, Søballevej 1 (ca. 1910)
Ernst og Marie Pedersen, pigerne Anne og Ester.

De tre gårde, hvis jord lå nærmest Sophiendal blev lagt under hovedgården. Bønderne fra disse gårde fik nogle udmarker i fæste eller købte dem til selveje. »Rosenlund« var således fæstegård under Sophiendal indtil 1916.

Efter denne brandkatastrofe og den efterfølgende indskrænkning af gårdenes tilliggende var Veng ikke længere den førende by i sognet. Sophiendal opkøbte de gamle gårdtomter syd for byen, her blev opført boliger til godssets arbejdere og funktionærer.

Der var dengang ingen brandforsikring, og det førte til, at de fleste bønder måtte sælge halvdelen af jorden for at kunne bygge op igen - deraf de mange mindre gårde på egnen. 2 gårde forsvandt fuldstændigt, Sophiendal overtog den ene og Ansgården det meste af

den anden. Omkring midten af 1800-tallet var jordfordelingen endelig tilendebragt, og resultatet kan aflæses i landskabet den dag i dag. Udover Sophiendal var der nu 2 større gårde Vengelund og Ansgården. I Pittersøområdet var og er der 6 gårde og ejendomme, og så er der ca. en snes gårde og ejendomme i Lilleheden og på Veng mark syd og øst for byen.

Kilder til denne og flere andre artikler: Chr. Hejlskov, Halvor Bundgård, Julius Valbjørn, Rasmus Jensen m.fl..

Peter Friis Kristiansen

Billedforklaring:

1. Veng 1792
før udflytningen.

2. Veng 1820
Gård nr. 1 og
gård nr. 7 mangler.
Nr. 7, Vengelund, nybygget efter
brand på marken.

3. Veng 1870
Alle ejendomme udflyttede og
nyopførtes på marken. De 6
ejendomme omkring Pittersøen
er ikke med på kortet.

(Flere fotos på næste side)

»Ansgårde»
i mellemkrigsårene
og i 1993.

Vejnavne (Teknisk forvaltning)

Teknisk forvaltning henvendte sig til Egnarkivet i januar 1996, fordi de gerne ville have nogle forslag til nye vejnavne på udstykningen mellem Æblehaven og Bjertrup skoven.

Hvad stiller arkivet så op, når sådan en anmodning kommer?

Jo, Egnarkivet ligger inde med rigtig mange gamle udskiftningskort, som kan fortælle os noget om, hvad områderne er blevet kaldt før i tiden. Vi ser meget nøje på de gamle kort, for at finde noget, som kan egne sig til netop lige de nye udstykninger.

Skoven mellem Hørning og Bjertrup benævnes i 1778, både Hørning skov-Bjertrup skov, og Overskov.

Området, hvor Lupin- og Valmuevænget ligger, hedder ifølge førnævnte kort: DYRBALLE.

Området på den anden side af Bjertrupvej: Risvängen, Lucernevænget, Hirsevænget, hed KIRKEBALLE.

Man kan f.eks. også navngive veje efter gamle gårde, der har ligget i området.

Egnarkivet gav forslag til vejene, og de var: OVERSKOVVEJ, DYRBALLEVEJ og SKOVLUNDSVEJ

Disse navne er alle blevet brugt i forbindelse med den nye udstykning, så her kan Egnarkivet også være til hjælp.

*Ejo Sørensen
arkivar*

Arbejdsgruppen i Veng

I efteråret 1996 tog Else Rasmussen initiativ til at starte en arbejdsgruppe i Veng med henblik på at forberede overgangen til EDB registrering af de mange effekter i arkivet. Jeg var lidt spændt på, om det kunne lykkes at opretholde interessen for arbejdet, men det er gået over al forventning. Det var ikke mange gange, holdet ikke mødte fuldtalligt op.

Vi mødtes hver torsdag formiddag i skolens forhal til morgensang med skolens elever og personale. Så gik vi i kælderen til arbejdet. Her gik det, som jeg håbede, men knap turde forvente. Alle blev meget hurtigt optaget af at studere de gamle papirer i arkivet og lave stikord til registreringen. Der blev leet og snakket, når de spændende ting kom frem af kasserne, men der blev også arbejdet effektivt. Jeg tror, at alle der giver sig til at arbejde med historien bliver grebet af suset fra fortiden - kan du huske? - var det sådan? - o.s.v..

Jeg glæder mig til det videre samarbejde i den kommende vinter, og jeg håber at endnu flere vil finde vej til arkiverne, gerne med gamle papirer og billeder, som de ønsker at overlade i arkivets varetægt - (evt. blot til kopiering) - men også for at se, hvad vi har, søge egnens historie, finde aner og fortælle.

Peter Friis Kristiansen

I september måned 1996 blev der samlet en arbejdsgruppe på seks personer med det formål, at forberede egnarkivets overgang til EDB.

Arbejdsgruppen har sammen med Peter Friis Kristiansen endvidere været med til at arrangere udstillingen til arkivets 25 års jubilæum.

Der har været indkaldt ældre beboere fra vestegnen til at fortælle deres livshistorie, som er blevet optaget på bånd.

Det har været en spændende oplevelse at arbejde med de gamle arkivmaterialer. Holdet er nu udvidet til otte personer, som alle glæder sig til at fortsætte igen til efteråret.

Holdet består af Jørgen og Kirstine Christensen, Marie Sørensen, Else Rasmussen, Judith Sørensen, Karen Marie Hansen, Jytte Petersen og Lily Jensen. (Se ovenstående foto)

Arbejdsgruppen

Støtteforeningen

Et af de første tiltag i 1996 var byvandringen i Veng. Her var der gjort et kæmpe arbejde af folk med sans for lokal historie - alle sejl var sat til. Det var et par begivenhedsrige dage. Skulle man tro lokalbefolkningen, havde der været skole i det halve af byen. Tak til alle jer, der ydede denne fremragende indsats.

Det næste tiltag var julehyggen i arkivet. Traditionen tro var der mødt mange op, trods det meget dårlige vejr. Snestorm var ikke just nogen god indgangsvinkel. Der var udstilling af Marie Bødgers akvareller - en dejlig oplevelse.

Dette er så det 10 årsskrift.

Ja, tiden går hurtigt. En menneskealder henregnes til ca. 30 år. I en trediedel menneskealder har ihærdige mennesker skrevet om Hørning Kommune fra før. Ved deres hjælp har vi fået det ned på papir, som er med til at gøre Hørning til en rar kommune at være i.

Rodløsheden har vi ikke her. Vi har historien, som indebærer en dyb respekt for de mennesker, der har været med til at skabe de rammer, som vi er stolte af og lever højt på - også når det ikke går så godt.

Til slut vil jeg gerne ønske, at Egnarkivet vil bestå og udvide i takt med den store udvikling, vi har i kommunen, samt ønske til lykke med de 25 år.

Jeg vil også gerne sige tak til alle, som har givet en hjælpende hånd med i 1996 og ønske for jer alle, at sommeren 1997 vil blive et glædens år.

På støtteforeningens vegne

Erik Brandt
Hørmarken 2, 8362 Hørning
formand

Tlf. 8692-2217 - er altid åben for nye medlemsskaber. Det koster **kun 60 kr. pr. år** at støtte en god sag som Egnarkivet.

Veng med kirken til højre.

STYRELSEN FOR EGNSARKIVET I HØRNING KOMMUNE

Styrelsen for Egnarkivet i Hørning Kommune:

Formand: Bodil Sørensen, Nyvej 5, Blegind, 8362 Hørning, tlf. 86 92 30 41

Næstformand: (kontakt til Støtteforeningen).

Annelise Jensen, Rosenvænget 85, 8362 Hørning, tlf. 86 92 14 84

Sekretær: Svend K. Olsen, Højgårdsvej 15, 8362 Hørning, tlf. 86 92 21 29

Styrelsesmedlemmer:

Ingvar Jensen, Blegindvej 61, 8362 Hørning, tlf. 86 92 11 88

Martin Jeppesen, Kærvej 12, 8362 Hørning, tlf. 86 92 35 85

Repræsentant fra kommunen:

Christian Christensen, Vestervej 14, 8362 Hørning, tlf. 89 68 17 33

Arkivernes arkivarer:

For Hørning: Ejo Bjerregård Sørensen.

For Venge: Peter Friis Kristiansen.

Arkivernes adresser:

Hørning: Højboskolen, Toftevej 52, 8362 Hørning, tlf. 86 92 30 66

Veng: Veng Fællesskole, Søballevej 2, Veng, 8660 Skanderborg, tlf. 86 95 02 42

Åbningstider: *Højboskolen:* 1. og 3. torsdag i måneden kl. 18.00-20.00

Veng Fællesskole: 1. torsdag i måneden kl. 18.00-20.00

Der er lukket i arkiverne hele juli måned.

Arkivets »Årsskrift 1998« 11. årgang vil omhandle Søballe-området. I den forbindelse vil der blive afholdt byvandring og beboermøde i løbet af efteråret 1997.

Nærmere oplysninger vil blive annonceret i dagspressen.